

ΣΟΦΙΑ ΒΟΥΡΗ

**Η ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΘΝΙΚΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ
ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
(1991-1996)**

Ιωάννινα 1998

ΣΟΦΙΑ ΒΟΥΡΗ

**Η ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΑ ΩΣ ΠΗΓΗ ΕΘΝΙΚΩΝ ΤΕΚΜΗΡΙΩΝ
ΣΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
(1991-1996)**

Με την κατάλυση της παλιάς τάξης πραγμάτων το 1989 στις χώρες της ΝΑ Ευρώπης το ρόλο “της συλλογικής ενοποίησης ανέλαβε να παίξει η εθνική ιδέα”¹. Στην προσπάθεια αυτή δεν έμειναν αμέτοχα τα σχολικά συστήματα των βαλκανικών χωρών. Με πρωτοφανή ταχύτητα, ο συγγραφικός πυρετός που απλώθηκε από άκρη σ’ άκρη της Βαλκανικής με σκοπό την αναθεώρηση της γνώσης για το ιστορικό παρελθόν απέδωσε στο διάστημα της πενταετίας 1991-1996 αλλεπάλληλες σειρές αναθεωρημένων σχολικών βιβλίων ιστορίας. Τα πορίσματα των τελευταίων ερευνών έδειξαν ότι τα πρώτα μετακομμουνιστικά εγχειρίδια ιστορίας (1991-1993) τα σκιάζει η βαριά παράδοση της πολιτικής προπαγάνδας. Παρά τις επισημάνσεις των συντακτών ότι η επανασυγγραφή των εγχειριδίων ιστορίας μετά το 1990 υπαγορεύτηκε από την ανάγκη αποϊδεολογικοποίησής τους από τα παλαιά ιδεολογικά δεσμά, τελικά η ιστορική γνώση που διοχετεύεται στους βαλκάνιους μαθητές υπηρετεί τη νέα εθνική ιδεολογία πλέον².

Στο πλαίσιο αυτής της συνάντησης³ θα παρουσιάσουμε μια από τις τάσεις της σύγχρονης βαλκανικής σχολικής ιστοριογραφίας, δηλαδή τη “χρήση” της

1. Βλ. σχετικά M.Hroch, Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση, στο: Εθνικό Κίνημα στα Βαλκάνια, Θεμέλιο 1996, σ. 42.

2. Οι νέες τάσεις της βαλκανικής σχολικής ιστοριογραφίας και οι τρόποι με βάση τους οποίους επαναπροσδιορίζεται σήμερα η εθνική ταυτότητα στο βαλκανικό χώρο παρουσιάζονται αναλυτικά στην τελευταία εργασία μας *Τα σλάβικα εγχειρίδια ιστορίας της Βαλκανικής (1991-1993). Τα έθνη σε πόλεμο, Gutenberg, Αθήνα 1997*.

3. Το παρόν κείμενο ανακοινώθηκε στο Διεθνές Συνέδριο που οργάνωσε το Ινστιτούτο Διεθνούς Έρευνας Σχολικού Βιβλίου Georg Eckert-Institut σε συνεργασία με τον Τομέα Παιδαγωγικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στις 16-18 Νοεμβρίου 1998 στη Θεσσαλονίκη, με θέμα: “Η εικόνα του άλλου/ του γείτονα στα σχολικά εγχειρίδια των βαλκανικών χωρών”. Έχει υποβληθεί για δημοσίευση και στα Πρακτικά του Συνεδρίου “International Conference on the Image of the “other”/ the neighbour in the school textbooks of the Balkan countries: Census of the recent Research», 16-18 Νοεμβρίου, Θεσσαλονίκη 1998.

αρχαιότητας ως πηγής εθνικών τεκμηρίων. Η διερεύνηση αυτού του θέματος στηρίζεται στην ανάλυση του περιεχομένου επτά νέων εγχειριδίων αρχαίας ιστορίας για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση τεσσάρων γειτονικών μας χωρών: της Βουλγαρίας, της ΠΓΔ της Μακεδονίας, της Αλβανίας και της Τουρκίας⁴.

Ασφαλώς, η αναζήτηση των αρχαίων ριζών και η τεκμηρίωση της μακράς διάρκειας του βίου ενός έθνους δεν είναι σύγχρονο φαινόμενο, αποτέλεσε συστατικό στοιχείο της ρομαντικής αντίληψης που κληρονόμησε ο 19ος αιώνας σύμφωνα με την οποία το έθνος γινόταν αντιληπτό ως μια μυθολογημένη “φυσική” οντότητα, με μακρά διάρκεια, αδιάκοπη συνέχεια, σταθερή παρουσία στον “εθνικό” χώρο και κοινά πολιτιστικά χαρακτηριστικά αναλλοίωτα στο χρόνο⁵. Η συγκεκριμένη αντίληψη περί έθνους, κοινός τόπος στη βαλκανική ιστοριογραφική παράδοση (ακαδημαϊκή και σχολική)⁶, αναβιώνει στις μέρες μας για να υπηρετήσει ποικίλες πολιτικές και κοινωνικές ανάγκες.

4. Τα εγχειρίδια ιστορίας που χρησιμοποιήσαμε στην έρευνα είναι τα εξής:

α. Istorija za 3 klas opšta Gimnazija, Simo Mladenovski, Prosvetno Delo, Skopje 1992, σσ. 85-178.

β. Zapiski po Istorija, praistorija i antičnost, 7 klas, cast II, Dim. Popov, Tsvetan Tsvetanski, Vasko Arnaudov, OOD-Zefir, Sofija 1993, σσ. 3-52.

γ. Istorija na Bălgarija za 11 klas, Izdat. Otvoreno Obšestvo, Sofija 1996, σσ.9-20.

δ. Ιστορία της Αλβανίας για τα σχολεία μέσης εκπαίδευσης, Κρίστο Φράσερι, Στεφανάκι Πόλο, μετάφραση Ευθυμίου Μάνου από το αντίστοιχο αλβανικό κείμενο έκδοσης 1989, Πρώτο Μέρος, σσ. 3-47.

ε. Historia e popullit Shqiptar, per shkollat e mesme, Dr. Hysni Myzyri, Shtepia Botuese e librit Shkollor Tirane 1996, σσ. 5-26.

στ. Tarih I, Ders Gesme ve Kredi Sistemine Gore, Kemal Kara, Onde Yayincilik, Istanbul 1995, 12-56.

ζ. Tarih I, Ders Gesme ve Kredi Esasina Gore, Altan Deliorman, Bayrak, Istanbul 1996, σσ. 27-49.

5. Σύγχρονες θεωρήσεις για το έθνος ό. π., Hroch, M., “Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση” και Adam Smith, “The Ethnic Origins of Nations”, Blackwell, Oxford 1986. Επίσης Anderson, B., “Imagined Communities. Reflections on the Origin and Spread of Nationalism”, Verso, London-New York 1991. Πρβλ. και P. M. Kitromilidis, Imagined Communities and the origins of the national question in the Balkans, στο M. Blinkhorn, Th. Veremis, “Modern Greece: Nationalism and Nationality”, Sage-Eliaep, Λονδίνο-Αθήνα 1990.

6. Για την πολιτική χρήση της ιστορικής γνώσης στη σύγχρονη βαλκανική συγκυρία βλ. Αγγελικής Κωνσταντακοπούλου, “Ιστοριογραφικά ζητήματα στη σημερινή βαλκανική συγκυρία”, Σύγχρονα Θέματα, 1994, σσ.50-51. Για το ρόλο της ιστορικής επιστήμης στη διαμόρφωση της ιστορικής μνήμης βλ. γενικά Ζακ Λε Γκοφ, “Ιστορία και μνήμη”, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1998.

Το ειδικό βάρος που επαναποκτά η αρχαιότητα στο πλαίσιο της σχολικής διδασκαλίας πιστοποιείται σε γενικές γραμμές από τα εξής στοιχεία:

- την αύξηση του περιεχομένου της αρχαίας ιστορίας στο σύνολο της νέας διδακτέας ύλης⁷,
- την ενσωμάτωση της αρχαιότητας στον κορμό της εθνικής ιστορίας (βουλγαρικής, μακεδονικής, αλβανικής, τουρκικής)
- την εθνοκεντρική προσέγγιση της αρχαίας ιστορίας,
- την αναθεώρηση της μαρξιστικής προσέγγισης των αρχαίων πολιτισμών μέσα από το πρίσμα του δουλοκτητικού χαρακτήρα⁸.

Οι τρόποι με τους οποίους η αρχαιότητα επανεγγράφεται ως θέμα διδασκαλίας στα εγχειρίδια ιστορίας των βάλκανικών χωρών διερευνώνται με βάση τα εξής ερωτήματα: πώς δικαιολογούν οι ίδιοι οι συγγραφείς την αύξηση της ύλης της αρχαίας ιστορίας, ποια εθνικά επιχειρήματα θεμελιώνονται με την ιστορική γνώση που αντλείται από την αρχαιότητα, ποιες οι παιδαγωγικές συνέπειες της συγκεκριμένης ιδεολογικής χρήσης της αρχαιότητας. Το ενδιαφέρον μας επικεντρώνεται στην καταγραφή των “εθνικών” τεκμηρίων που επικαλείται η κάθε χώρα και στην αποτύπωση της εικόνας που διαμορφώνει ο κάθε βάλκανικός λαός για τον εαυτό και για τους άλλους λαούς με πρώτη ύλη την ιστορία που ξεκινά από τις απαρχές της.

Σχετικά με τη βαρύτητα που επαναποκτά σήμερα η διδασκαλία της αρχαίας ιστορίας στα αναλυτικά προγράμματα των σχολικών συστημάτων της Βάλκανικής διαφωτιστικά αποδεικνύονται τα εισαγωγικά κείμενα των ίδιων των συντακτών των εγχειριδίων ιστορίας. Η επιχειρηματολογία που αναπτύσσουν δεν διαφέρει ουσιαστικά. Όλοι τους γενικά υπογραμμίζουν την επιτακτική ανάγκη να αποκατασταθεί η υποβαθμισμένη ιστορία της αρχαίας Θράκης, της αρχαίας Μακεδονίας και της Ιλλυρίας. Πιο συγκεκριμένα, οι Βούλγαροι συντάκτες προβάλλουν το επιχείρημα ότι η ενίσχυση της αρχαίας ιστορίας της Θράκης επιβλήθηκε από την ανάγκη να αποκατασταθεί η κεντρική της θέση την οποία υποβάθμισαν οι αρχαίοι Έλληνες και οι Ρωμαίοι

7. Το κεφάλαιο για την ιστορία των αρχαίων Θρακών (47 σελίδων), που εισάγεται για πρώτη φορά, ξεπερνά σε αριθμό σελίδων το αντίστοιχο κεφάλαιο που αναφέρεται στους αρχαίους πολιτισμούς της Ανατολής (35 σελίδων), βλ. βουλγαρικό εγχειρίδιο ιστορίας του 1993 για την 7η γυμνασιακή τάξη και το σχετικό πίνακα ποσοτικής ανάλυσης περιεχομένου στη μελέτη μας, “Τα σλάβικα εγχειρίδια ιστορίας της Βάλκανικής”, ό. π., σελ. 92.

8. Η συγκεκριμένη αναθεώρηση διαπιστώνεται κυρίως στο αλβανικό και το βουλγαρικό εγχειρίδιο ιστορίας του 1996. Παράλληλα με τον εξοστρακισμό της ιδεολογίας του ιστορικού υλισμού αποσύρεται από τα κείμενα και η σχετική ορολογία: δουλοκτητική αριστοκρατία, δουλοκτητική δημοκρατία, ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, αταξική κοινωνία, δουλοκτητικές σχέσεις, κ.π.. ό. π., *Historia e Populit Shqiptar, per shkollat e Mesme*, σελ. 3.

συγγραφείς⁹. Αντίστοιχα, για τον εμπλουτισμό του περιορισμένου της αρχαίας ιστορίας της Μακεδονίας με νέα στοιχεία ο συντάκτης του εγχειριδίου Simo Mladenovski επικαλείται λόγους επιστημονικής δεοντολογίας και πολιτικής επικαιρότητας¹⁰. Τέλος, η αναθεώρηση της αρχαίας ιστορίας της Ιλλυρίας υπαγορεύτηκε από την ανάγκη αντικειμενικής γραφής και “απελευθέρωσης της αλβανικής ιστορίας από την πολιτικοποίηση του παλαιού καθεστώτος”¹¹. Βέβαια, στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημάνουμε ότι και επί κομμουνιστικού καθεστώτος η διδασκαλία της ιστορίας στην Αλβανία ήταν σταθερά αλβανοκεντρική, με έντονο πατριωτικό/εθνικιστικό προσανατολισμό. Η διαλεκτική του ιστορικού υλισμού συνυπήρχε άλλοτε τυπικά και άλλοτε ουσιαστικά, ανάλογα με τα θέματα διδασκαλίας¹². Στο νέο εγχειρίδιο αλβανικής ιστορίας του 1996, αν και δεν έχουν αλλάξει τα περιεχόμενα, άλλαξε ωστόσο το πρίσμα μέσα από το οποίο προσεγγίζονται τα διάφορα θέματα. Έτσι πχ. για την ερμηνεία των αρχαίων πολιτισμών δεν χρησιμοποιούνται πλέον τα εργαλεία της κοινωνικο-οικονομικής μαρξιστικής ανάλυσης. Ως μοχλοί της ιστορικής εξέλιξης προβάλλονται τώρα οι φύλαρχοι, οι ηγεμόνες, ο ισχυρός στρατός, οι νικηφόροι πόλεμοι και το ισχυρό κράτος¹³. Σε σύγκριση βέβαια με την αρχαία θρακική και τη μακεδονική ιστορία η “αλβανική” αρχαιότητα παρουσιάζεται συνοπτικότερα. Αναπτύσσεται σε έκτα-

9. Η άποψή τους τεκμηριώνεται με βάση το επιχείρημα, ότι η θρακική ιστορία γράφτηκε από ξένους, Έλληνες και Ρωμαίους συγγραφείς, οι οποίοι, όπως αναφέρεται, ήταν “μεροληπτικοί και εχθρικοί απέναντι σε κάθε τι που δεν ανήκε στον ελληνο-ρωμαϊκό κόσμο. Διαβάζουμε σχετικά: “η αρχαία Θράκη αντιμετωπίστηκε στη γραπτή λογοτεχνική παράδοση ως περιφερειακή, βαρβαρική ζώνη που έπαιξε το ρόλο του τυχαίου παρτινέφ στη λαμπρή κουλτούρα της μαρμαρόγλυπτης Ελλάδας και στην εκπολιτισμένη από τους Ρωμαίους βουβή επαρχία”. Προτείνεται να διερευνηθεί η υπόθεση αν “οι περιφερειακοί βαρβαρικοί λαοί μπορούν να δώσουν απαντήσεις σε πολλά ζητήματα και φαινόμενα της αρχαιότητας”, ό.π., *Zapiski po istorija, praiistorija i antičnosti*, 7 klas, σελ. 3.

10. Ό.π., *Istorija za 3 klas opšta Gymnazia*, S. Mladenovski, 1992, σσ. 3-4.

11. Η συγκεκριμένη αντίληψη για την αντικειμενική προσέγγιση του ιστορικού παρελθόντος με βάση τα γεγονότα είναι ένα πρώτο στοιχείο που παραπέμπει στη θετικιστική ιστοριογραφία του 19ου αιώνα (Leopold von Ranke).

12. Για τον εθνικιστικό προσανατολισμό των αλβανικών εγχειριδίων ιστορίας επί κομμουνιστικού καθεστώτος βλ. Ε. Κωφός, “Τα σχολικά εγχειρίδια της ελληνικής μειονότητας της βορείου Ηπείρου την εποχή του Ενβέφ Χότζα”, Κέντρο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Αθήνα 1994, σελ. 13.

13. Τα θέματα που συγκροτούν την αρχαία αλβανική ιστορία στο εγχειρίδιο του 1996 είναι τα εξής: οι πρόγονοι των Αλβανών (Πελασγοί και Ιλλυριοί), η καταγωγή των Ιλλυριών, οι ιλλυρικές φυλές, οι ελληνικές αποικίες στην Ιλλυρία, οι ιλλυρικές πόλεις-κράτη, οι τρεις πόλεμοι των Ιλλυριών κατά των Ρωμαίων, οι αλλαγές που επέφερε η ρωμαϊκή κατάκτηση στη ζωή των Ιλλυριών, ό. π., *Historia e Populit Shqiptar*.

ση 26 σελίδων σε σύνολο 260 σελίδων του συγκεκριμένου εγχειριδίου. Αυτό υποδηλώνει ότι άλλες ιστορικές περιόδους θεωρούνται σημαντικότερες και επιλέγονται ως υλικό για εθνική διαπαιδαγώγηση στο πλαίσιο της σχολικής διδασκαλίας. Στην προκειμένη περίπτωση επιλέγεται ο 19ος αιώνας, η περίοδος της αλβανικής εθνικής αφύπνισης, η σύγχρονη ιστορία της Αλβανίας και οι τελευταίες πολιτικές εξελίξεις και αλλαγές τόσο στο αλβανικό έδαφος όσο και στο Κόσσοβο. Η διαφοροποίηση του νέου εγχειριδίου ως προς το παλαιό έγκειται κυρίως στο γεγονός ότι ενσωματώνει στην αλβανική ιστορία την περιοχή του Κοσόβου η οποία δεν ανήκει στο αλβανικό κράτος. Η συγκεκριμένη αναθεώρηση ενισχύει τον εθνικιστικό προσανατολισμό του νέου εγχειριδίου¹⁴.

Ανεξάρτητα από τα επιχειρήματα που επικαλούνται οι βαλκάνιοι συγγραφείς τα ίδια τα κείμενα αποκαλύπτουν το σκοπό της επανασυγγραφής τους, που είναι η προσπάθεια ανάδειξης του αρχαίου θρακικού, μακεδονικού και ιλλυρικού ιστορικού παρελθόντος¹⁵. Με τη διεύρυνση της ύλης της αρχαίας ιστορίας και την ενσωμάτωσή της στον κορμό ειδικά της βουλγαρικής και της μακεδονικής ιστορίας καλύπτεται το κενό που παρουσίαζε η θεωρία για την παλαιότητα του έθνους, διασφαλίζεται η μακρά διάρκεια και η ιστορική συνέχεια και προσφέρονται νέα εθνικά επιχειρήματα στο πλαίσιο της σχολικής διδασκαλίας, επιχειρήματα που εδραιώνουν τη σύγχρονη βουλγαρική, μακεδονική και αλβανική εθνική ταυτότητα. Πως κατορθώνεται αυτό; Με ποικίλους τρόπους και δοκιμασμένες τεχνικές.

Πρωταρχικά επιτυγχάνεται με την *ανάγλυφη και λεπτομερή απεικόνιση του "οικείου" εθνικού χώρου*. Η καταλυτική σημασία που αποκτά τώρα η έννοια του χώρου αποτυπώνεται στην επίμοχθη προσπάθεια των συγγραφέων να περιγράψουν με κάθε δυνατό τρόπο τα εδάφη της αρχαίας Θράκης, της αρχαίας Μακεδονίας και της Ιλλυρίας¹⁶. Οι περιοχές χαρτογραφούνται με την απαρίθμηση πληθώρας ονομάτων (τόπων, βουνών, ποταμών), με την αναζήτηση της προέλευσης των εθνωνυμίων, με την απεικόνιση της γεωγραφικής διασποράς των θρακικών, μακεδονικών και ιλλυρικών φυλών και την υπογράμμιση του διαφορετικού τρόπου ζωής των ομάδων και των διαφορετικών κοσμοθεωριών, αντιλήψεων, εθίμων και λατρευτικών τελετών τους. Οι σχε-

14. ό. π., *Historia e Populit Shqiptar*.

15. Στην παρουσίαση των αρχαίων ανατολικών πολιτισμών διατίθενται 34 σελίδες, στην αρχαία Ελλάδα 42 σελίδες, στο αρχαίο μακεδονικό κράτος 49 σελίδες, στην αρχαία Ρώμη 43 σελίδες, ό. π., S. Mladenovski, *Istorija I*.

16. Οι αναφορές πολύ συχνά παραπέμπουν στα σημερινά γεωγραφικά και πολιτικά όρια ή και σε ευρύτερες περιοχές. Μία αναφορά μόνο υπάρχει για την περιοχή Σκοπίων-Κομανόβου, ότι δεν περιλαμβάνόταν τον 9ο αιώνα στην περιφέρεια της σημερινής γεωγραφικής Μακεδονίας.

τικές αναφορές τεκμηριώνονται με παραπομπές στη μυθολογία, στην Ιλιάδα του Ομήρου και σε αρχαίους συγγραφείς, όπως ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης και ο Στράβων¹⁷.

Συγκεκριμένα, οι Αλβανοί συγγραφείς απεικονίζουν ως “οικείο” εθνικό χώρο τις περιοχές της ιλλυρικής εξάπλωσης στην ευρεία έκταση της δυτικής Βαλκανικής που ορίζεται από τους ποταμούς Δούναβη και Αξιό, την οροσειρά της Πίνδου, τον Αμβρακικό κόλπο και την Κόρινθο. Οι ιστορικές ρίζες του αλβανικού έθνους αναζητούνται στα ποικίλα προϊστορικά φύλα. Στο κεφάλαιο αυτό ανασκευάζεται η θεωρία που υποστήριζε ότι οι Ιλλυριοί ήλθαν το 12ο με 11ο π.Χ. αιώνα από την κεντρική Ευρώπη. Δίνεται έμφαση στην αυτοχθονία των Ιλλυριών¹⁸.

Από την άλλη πλευρά, οι Βούλγαροι θεωρούν ως χώρο της αρχαίας Θράκης την περιοχή ανάμεσα στα Καρπάθια και το Αιγαίο πέλαγος με τα κοντινά νησιά του. Με την συμπερίληψη και των περιοχών της θρακικής διασποράς, ο βουλγαρικός “εθνικός” χώρος εκτείνεται και σε εδάφη της Μικράς Ασίας, της βόρειας Μαύρης θάλασσας και του Καυκάσου, στην νότια περιοχή του Δούναβη, αλλά και σε περιοχές της Μεσογείου, της Αιγύπτου και της βορείου Αφρικής¹⁹. Η οριοθέτηση του βουλγαρικού “εθνικού” χώρου επιτυγχάνεται με την απαρίθμηση των ονομάτων των αρχαίων θρακικών φυλών, των περιοχών εγκατάστασής τους, του γενεαλογικού δένδρου των φυλάρχων, την περιγραφή των οχρωματικών μορφών, των θρακικών οικισμών και της κοινωνικής οργάνωσης των Θρακών²⁰. Υπογραμμίζεται ταυτόχρονα, ότι ο θρακικός πληθυσμός ήταν πολυπληθέστερος από τον ελληνικό πληθυσμό της ηπειρωτικής και της νησιωτικής Ελλάδας²¹. Η συγκεκριμένη αξιολόγηση τεκμηριώνεται με βάση τις σχετικές μαρτυρίες αρχαίων συγγραφέων.

Με ανάλογο τρόπο οριοθετείται και ο χώρος της αρχαίας Μακεδονίας με λεπτομερείς αναφορές στη γεωγραφική διασπορά των μακεδονικών φύλων σε μια ευρύτατη έκταση που περιλάμβανε την Πίνδο, τους πρόποδες του

17. Ό. π., βουλγαρικό εγχειρίδιο ιστορίας 7ης τάξης του 1993, το πρώτο κεφάλαιο τιτλοφορείται: “Τα βουλγαρικά εδάφη στην αρχαιότητα”.

18. Ό. π., *Historia e Populit Shqiptar*, σελ. 22.

19. Παρατίθενται αναλυτικές αναφορές και μαρτυρίες από τον Όμηρο και τον Ηρόδοτο που ανασυνθέτουν την εικόνα της πολιτικής ζωής τριών θρακικών περιοχών: της θρακικής χερσονήσου, της ανατολικής Ροδόπης και της περιοχής ανάμεσα στο δέλτα του Νέστου-Στρυμόνα και τον Βαρδάρη. Όπως υπογραμμίζεται στο βουλγαρικό εγχειρίδιο: “σ’ αυτό το χώρο γεννήθηκε, διαμορφώθηκε και αναπτύχθηκε το θρακικό έθνος και η κουλτούρα του”, ό. π., *Zapiski po Istorija* 7, σελ. 3.

20. Ό. π., *Zapiski po Istorija* 7/II, σσ. 10-15.

21. Δάκες, Μοισοί, Γέτες, Παίονες, Μίγδονες, Δέρονες, Οδρυσοί, ό. π., *Zapiski po Istorija* 7/II, σελ. 9.

Ολύμπου, τις κοιλάδες των ποταμών Αξιού, Λουδία, Εριγώνα, Νέστου και Αλιάκμονα, και έφθανε ως τις εύφορες πεδιάδες των παραλίων του Αιγαίου πελάγους. Την εδαφική οριοθέτηση του εθνικού χώρου ενισχύει και η παράθεση αρχαίων τοπωνυμίων, ο προσδιορισμός της γεωγραφικής τους θέσης²², η καταγραφή των παλαιότερων κατοίκων της Μακεδονίας²³, η αποτύπωση της περιοχής που κάλυπτε αρχικά το αρχαίο όνομα Μακεδονία²⁴ και της ευρύτερης έκτασης που απέκτησε αργότερα με την ίδρυση του αρχαίου κράτους των Μακεδόνων με πρωτεύουσα την Πέλλα²⁵. Την εδαφική διάσταση της εθνότητας ενισχύουν και οι ετυμολογικοί προσδιορισμοί των εθωνυμίων. Το όνομα Μακεδονία ετυμολογείται για πρώτη φορά τώρα με βάση τις “παλαιομακεδονικές” λέξεις “μάκος” και “δον”, που, όπως αναφέρεται, σημαίνουν την πλατιά γη.

Αντίστοιχα, το εθωνύμιο Θράκες ανιχνεύεται με βάση μαρτυρίες της Ιλιάδας και θεωρείται εξελληνισμένο θρακικό όνομα με την αρχική σημασία “θαρραλέος, γενναίος” και αργότερα, στην κλασική εποχή, με την αρνητική σημασία “άγριος, σκληρός”. Με τη σημασιολογική διευκρίνιση του ονόματος τονίζεται η διαφορετικότητα των Θρακών από τις άλλες ομάδες²⁶. Για πρώτη επίσης φορά, εισάγονται αυτόνομα κεφάλαια για την προέλευση των Θρακών²⁷ και τη διαμόρφωση της θρακικής εθνότητας κατά τη διάρκεια της 1ης π.Χ. χιλιετίας. Η τελική άποψη ότι το όνομα Θράκες αναφερόταν αρχικά σε μια ιδιαίτερη φυλή και αργότερα επεκτάθηκε “σ’ όλο τον εθνικό πληθυσμό” τεκμηριώνεται με την επίκληση στην άποψη των Ελλήνων του 6ου και 5ου π.Χ. αιώνα για το βόρειο γείτονά τους “ως ξεχωριστού πληθυσμού, με δική του γλώσσα, τρόπο ζωής, θρησκεία, και διαφορετικούς πολιτικούς, κοινωνικούς και κρατικούς θεσμούς”²⁸.

Οι συγκεκριμένες αναπαραστάσεις του “οικείου” εθνικού χώρου υποδηλώνουν την εμμονή των συγγραφέων να προσδιορίσουν με ακρίβεια και ιστο-

22. Ορεστίδα, Λιγκυστίδα, Πελαγονία, Ελιμιώτιδα, Τυμφαία, Παραβαία, Πιερία, Βοιωτία, Παιονία, Εορδαία, Αλμωπία, Μιγδονία, Βισσαλία, Κρηστονία (σελ. 132).

23. Θράκες, Ιλλυριοί, Φρύγες, Ήδωνοί, Μίγδονες, Βισσάλτες, Σιθωνοί, Παίονες, Πελαγόνες.

24. Την πόλη Πέλλα και την περιοχή ανάμεσα στα Γιαννιτσά και τον Αξιό.

25. Για τις γειτονικές φυλές της Ηπείρου, της Ιλλυρίας, της Θράκης και της Θεσσαλίας αναφέρεται αόριστα ότι σ’ αυτές ζούσαν άλλες παλιές φυλές (σελ. 132).

26. Η σημασία αυτή, όπως υπογραμμίζουν οι Βούλγαροι συντάκτες, “ανταποκρινόταν με την εικόνα που είχαν οι Έλληνες για τους βόρειους γείτονές τους”, ό.π., *Zapiski po Istorija* 7, σελ. 7.

27. Με βάση τις διάφορες εθνογενετικές θεωρίες που παρατίθενται, οι Θράκες ήταν ινδοευρωπαϊκή ομάδα ή εξινδοευρωπαϊσμένη ομάδα, νομάδες που έρχονται από τις βορειοανατολικές περιοχές ή φυλές της στέππας μετά τη μεγάλη μετανάστευση των λαών, τελικά, αυτόχθονες κάτοικοι με βάση τα γλωσσολογικά τους χαρακτηριστικά και τα αρχαιολογικά ευρήματα.

28. Ο. π., *Zapiski po Istorija*, 7/II, σελ. 8.

ρική πληρότητα ιδιαίτερα εκείνα τα εδάφη που αποτέλεσαν στο παρελθόν το μήλο της έριδας ή εξακολούθουν να συνιστούν πεδίο πολιτικών αντιπαράθεσεων και αμοιβαίων διεκδικήσεων. Με τις διάφορες τεχνικές που χρησιμοποιούνται, υποδεικνύεται έμμεσα η θρακική, η μακεδονική και η ιλλυρική κυριότητα του εδάφους. Η ανασυντασόμενη εθνική ταυτότητα φαίνεται ότι έχει ανάγκη την εδαφική της διάσταση, διαφορετικά παραμένει λειψή.

Ισοδύναμη βαρύτητα με την έννοια του “εθνικού” χώρου αποκτά και η *ανάδειξη των γλωσσικών και πολιτιστικών δεσμών με την αρχαιότητα*. Οι συντάκτες των βαλκανικών εγχειριδίων ιστορίας καθώς δεν μπορούν να επικαλεστούν την άμεση φυλετική συγγένεια των αρχαίων Θρακών με τους “Σλαβοβουλγάρους” ή των σύγχρονων κατοίκων της Μακεδονίας με τους αρχαίους Μακεδόνες αναδεικνύουν την πολιτισμική συνάφεια των δύο κόσμων. Με την κατάλληλη αξιοποίηση των πολιτισμικών στοιχείων παράγεται ο αναγκαίος συνδετικός κρίκος που γεφυρώνει το χρονικό κενό ως την εποχή της καθόδου των Σλάβων στη Βαλκανική και διασφαλίζεται έτσι η εικόνα της συνέχειας και της πολιτισμικής ομοιογένειας.

Συγκεκριμένα, η ιστορική συνάντηση των Θρακών με τους Σλάβους τεκμηριώνεται με βάση το υλικό των κυρίων ονομάτων και τοπωνυμίων και των γλωσσικών δανείων της βουλγαρικής γλώσσας στα οποία αποδίδεται θρακική προέλευση δια του αποκλεισμού της ελληνικής. Με βάση το επιχείρημα ότι οι Σλάβοι δεν χρησιμοποιούσαν ελληνικά ονόματα αλλά θρακικά αποδεικνύεται το συμπαγές του ντόπιου πληθυσμού και η αφομοίωσή του από τα μεταγενέστερα πρωτοβουλγαρικά φύλα. Η ανάδειξη των κοινών πολιτισμικών στοιχείων των Θρακών και Βουλγάρων και οι αναφορές για την επιβίωση πολλών θρακικών ηθών και εθίμων στη βουλγαρική παράδοση τεκμηριώνουν την ύπαρξη μιας “ανώτερης πολιτισμικής και κοινωνικής επικοινωνίας” ανάμεσα στους δύο κόσμους.

Οι συγκεκριμένες αναφορές διατυπώνονται αντιστικτικά προς την ελληνική πολιτιστική παράδοση. Έμφαση δίνεται στις διαφορές και όχι στις ομοιότητες του θρακικού και του ελληνικού πολιτισμού. Οι δύο πολιτισμοί αντιδιαστέλλονται με βάση τις διαφορετικές κοσμοαντιλήψεις²⁹ και τις διαφορετικές συμβολικές δομές της θρακικής και της ελληνικής κλασικής τέχνης. Ελληνικές καλλιτεχνικές επιδράσεις αναγνωρίζονται μόνο κατά την ελληνιστική περίοδο. Ομοιότητες εντοπίζονται μόνο στην πολιτική ζωή των Θρακών και των Αχαιών του Αιγαίου, στις μορφές των οχυρώσεων και των

29. Υπογραμμίζεται ο παγανιστικός χαρακτήρας των βουλγαρικών ηθών και εθίμων, σε αντιδιαστολή με το χριστιανικό χαρακτήρα. Με τη διαφοροποίηση π.χ. της θρακικής από την ελληνική διονυσιακή λατρεία αποδεικνύεται ότι στη βάση της αρχαίας ελληνικής τραγωδίας βρίσκεται ο δραματικός θρακικός Διόνυσος και όχι ο εύθυμος ελληνικός Διόνυσος, ό. π., Zapiski po Istorija 7/II, σσ. 43-48.

ταφικών εθίμων³⁰. Ωστόσο, οι αναφορές αυτές δεν ανατρέπουν το βασικό μήνυμα του κειμένου ότι η θρακική πολιτιστική κληρονομιά που αναπτύχθηκε στον κοινό γεωγραφικό χώρο είναι αυθεντική, αυτόχθονη, μοναδική, διαφορετική από την ελληνική και ως εκ τούτου εγγράφεται αυτοδικαίως στη βουλγαρική ιστορία αποκλειστικά.

Ανάλογες τεχνικές χρησιμοποιούνται και στα εγχειρίδια ιστορίας της ΠΓΔ της Μακεδονίας. Σ' αυτά, προκειμένου να αναδειχθεί η πολιτισμική ιδιαιτερότητα των αρχαίων Μακεδόνων υπογραμμίζονται οι διαφορές ανάμεσα στους Μακεδόνες και τους Έλληνες ως προς τη φυλή³¹, τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα ήθη και έθιμα, την κοινωνική και κρατική ζωή, την πολεμική τέχνη, ακόμα και την εξωτερική εμφάνιση και την ενδυμασία³². Με μεγάλη φροντίδα αναλύονται και αποκαθίστανται τα ονόματα ή τα γεγονότα που θα μπορούσαν να προδίδουν οποιαδήποτε ελληνική προέλευση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η αναφορά του επίθετου "φιλέλληνας" που συνόδευε το όνομα του βασιλιά της Μακεδονίας Αλεξάνδρου Α'. Η διευκρίνιση ότι το επίθετο αυτό αποδιδόταν μόνο σε "ξένους" ενισχύει την άποψη ότι ο Αλέξανδρος δεν ήταν Έλληνας. Την ίδια αποδεικτική λειτουργία έχει και η πληροφορία ότι στους Ολυμπιακούς αγώνες "συναγωνίζονταν μόνο Έλληνες" και ότι ήταν απαγορευμένη η συμμετοχή του Αλεξάνδρου σ' αυτούς³³. Ένα τρίτο παράδειγμα που χρησιμοποιείται για να διακρίνει τους Μακεδόνες από τους Έλληνες είναι η αναφορά στο επίθετο "βάρβαρος", με το συνοδευτικό σχόλιο ότι οι αρχαίοι Έλληνες συγγραφείς το απέδιδαν στους Μακεδόνες "για να τονίσουν ότι ήταν εχθροί"³⁴. Επαναλαμβανόμενο επίσης μοτίβο αποτελεί η υπογράμμιση της μοναδικότητας της πολιτιστικής ταυτότητας των Μακεδόνων. Ξένες πολιτιστικές επιδράσεις δεν αναφέρονται³⁵. Ελληνικές πολιτιστι-

30. Ό. π., Zapiski po Istorija 7/II, 1993, σελ. 15.

31. Ό. π., S. Mladenovski, Istorija 1, 1993, σελ. 134.

32. Σχετικά με τη φυλετική διαφοροποίηση αναφέρονται τα εξής: "Οι φυλές των αρχαίων Μακεδόνων αποτελούσαν ιδιόμορφες εθνικές ενότητες και διέφεραν από τις γειτονικές φυλές. Με το μεγάλο αριθμό τους και την πολεμική τακτική τους απέκρουαν επιτυχώς τους εξωτερικούς εχθρούς. Οι αμοιβαίες φυλετικές συμμαχίες ισχυροποίησαν βαθμιαία τη συνείδηση ότι ανήκουν σ' ένα λαό την εποχή της ίδρυσης του πρώτου κράτους στην κάτω Μακεδονία", ό.π., S. Mladenovski, Istorija 1, 1993, σελ. 137.

33. "Στους Μακεδόνες απαγορευόταν να συμμετάσχουν στους ελληνικούς Ολυμπιακούς αγώνες", ό.π., S. Mladenovski, Istorija 1, 1993, σσ. 142, 160.

34. Ό.π., S. Mladenovski, Istorija 1, 1993, σελ. 159.

35. Θα πρέπει βέβαια να υπογραμμίσουμε ότι το συγκεκριμένο εγχειρίδιο αρχαίας ιστορίας του 1993, του S. Mladenovski, σε άλλα κεφάλαια που αναφέρονται στους αρχαίους πολιτισμούς του μεσογειακού χώρου διαπνέονται από εντελώς διαφορετικό πνεύμα. Σ' αυτό κρίνεται θετική και ικανοποιητική η παρουσίαση του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, όταν εξετάζεται αποσυνδεδεμένος από τη μακεδονική ιστορία. Η θεματολογία είναι κλασική και ποικίλη:

κές επιδράσεις αναγνωρίζονται μόνο στην ανώτερη κοινωνική τάξη και μάλιστα την εποχή μετά την κατάκτηση των ελληνικών πόλεων από τους Μακεδόνες³⁶. Υπογραμμίζεται επίσης η ύπαρξη κοινής συνείδησης στους αρχαίους Μακεδόνες, ότι δηλαδή ανήκουν σ' έναν ξεχωριστό λαό³⁷. Το καταληκτήριο συμπέρασμα που εξάγεται αυθαίρετα διατυπώνεται ως εξής: "Ο μακεδονικός πολιτισμός μαζί με τον ελληνικό οικοδομήθηκε στη βάση του ευρωπαϊκού κλασσικού πολιτισμού. Και οι δύο πολιτισμοί διαδόθηκαν στους ανατολικούς πολιτισμούς"³⁸.

Και στην αλβανική περίπτωση η πολιτισμική ιδιαιτερότητα των Ιλλυριών θεμελιώνεται στην αυτόχθονη, αποκλειστική και μοναδική κουλτούρα τους. Την ελληνική επίδραση δέχθηκαν μόνο τα ιλλυρικά αστικά κέντρα. Οι ελληνικές επιδράσεις στην ιλλυρική τέχνη αποσιωπώνται ή τεκμηριώνονται με απλόϊκό/απλουστευτικό τρόπο³⁹. Σχετικά με την ιλλυρική γλώσσα υπογραμ-

προσδιορίζεται αναλυτικά ο ελλαδικός χώρος, οι φυλές, η κοινωνική οργάνωση, υπερτονίζεται ο δουλοκτητικός της χαρακτήρας. Ο κρητομυκηναϊκός πολιτισμός αναγνωρίζεται ως ο πρώτος αναπτυγμένος πολιτισμός της Ευρώπης. Δίνονται αναλυτικές και ικανοποιητικές πληροφορίες για την κρατική οργάνωση, την κοινωνία, τη ζωή και την αγωγή στις μεγαλύτερες πόλεις-κρατί: την Αθήνα και τη Σπάρτη, τη Θρησεία, τη μυθολογία, τους Ολυμπιακούς αγώνες και τη σημασία τους. Εκτενής λόγος γίνεται επίσης και για τους ελληνοπερσικούς πολέμους, τις μάχες στο Μαραθώνα, τις Θερμοπύλες, τη Σαλαμίνα, και τον Πελοποννησιακό πόλεμο. Τέλος, παρουσιάζονται αναλυτικά και με θετικό τρόπο τα επιτεύγματα του ελληνικού πολιτισμού: το αρχαίο θέατρο, η τέχνη, η αρχιτεκτονική, τα γράμματα, οι επιστήμες και η παιδεία. Αναγνωρίζεται τελικά ότι ο ελληνικός πολιτισμός άφησε μια πλούσια πολιτιστική κληρονομιά, ό.π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σσ. 87-127. Και στο βουλγάρικο εγχειρίδιο της αρχαίας ιστορίας απεικονίζονται με θετικό πνεύμα και πληρότητα πληροφοριών οι άλλοι μεγάλοι πολιτισμοί της αρχαιότητας.

36. Τις σχετικές αναφορές, ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σσ. 135, 159. Η διαφορετικότητα τονίζεται με άμεσο τρόπο: "Οι Μακεδόνες πλήρως διέφεραν από τους Έλληνες ως προς τη γλώσσα, τα έθιμα, τη θρησκεία και την κρατική οργάνωση", ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σελ. 130.

37. Διαβάζουμε σχετικά: "Σε αντίθεση με την πολιτική και κρατική διάσπαση των ελληνικών πόλεων-κρατών, η Μακεδονία είχε ενιαία κρατική οργάνωση με την οποία ο πληθυσμός ομογενοποιήθηκε και απέκτησε συνείδηση ότι ανήκει σ' ένα λαό", ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σελ. 155.

38. Ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σελ. 155.

39. Η άποψη αυτή υποστηρίζεται με βάση το εξής επιχείρημα: "Η ανάπτυξη του εμπορίου με ελληνικά κέντρα είχε ως αποτέλεσμα τα ελληνικά έργα τέχνης να αρέσουν στους Ιλλυριούς. Το γεγονός αυτό ανάγκασε τους Ιλλυριούς τεχνίτες να μιμηθούν την ελληνική τέχνη για τις ανάγκες της αγοράς. Ωστόσο, η παραδοσιακή ιλλυρική τέχνη διατήρησε τα χαρακτηριστικά της στις περισσότερες περιοχές, ιδίως στις βόρειες περιοχές της Δαρδανίας. Πιο δημοφιλής ήταν η ιλλυρική διακοσμητική που ξεχώριζε από αυτή των γειτονικών λαών", βλ. *Historia e Popullit Shqiptar*, σελ. 22.

μίζεται ότι είναι μια ινδοευρωπαϊκή γλώσσα που έχει κοινά στοιχεία μόνο με τη θρααική. Η ελληνική γλώσσα αναγνωρίζεται ως γλώσσα του εμπορίου και της διοίκησης. Η άποψη ότι η προφορική ιλλυρική γλώσσα παρέμεινε ζωντανή, παρά το γεγονός ότι οι Ιλλυριοί δεν άφησαν γραπτά μνημεία, θεμελιώνεται με την αναφορά στην ανακάλυψη 1000 ιλλυρικών λέξεων γραμμένων σε ελληνικό αλφάβητο⁴⁰.

Τρίτο κοινό τόπο σ' όλα τα βαλκανικά εγχειρίδια ιστορίας συνιστά ο υπερτονισμός της ύπαρξης ολοκληρωμένων κρατικών θεσμών και ανεξάρτητου κρατικού βίου. Η κρατική οντότητα των επιμέρους "εθνικών" ομάδων αποτυπώνεται με την καταγραφή όλων των κρατικών μορφωμάτων, υποτυπωδών και εξελιγμένων⁴¹. Προσδιορίζεται ο χρόνος ίδρυσής τους, τα ονόματα των βασιλέων, οι στρατιωτικές επιχειρήσεις, τα εδαφικά όρια της κρατικής εξουσίας και οι εδαφικές αυξομειώσεις. Τονίζεται κατεξοχήν η πολεμική ετοιμότητα και η στρατιωτική οργάνωση των μισθοφόρων και επαγγελματιών στρατιωτών και οι πολεμικές τεχνικές τους⁴². Με γνώμονα την εδαφική εξάπλωση των αρχαίων φυλών υπερτονίζεται η βαλκανική, η ευρωπαϊκή ή η παγκόσμια σημασία του θρααικού, του μακεδονικού και του ιλλυρικού κράτους⁴³. Το κεντρικό μήνυμα που διαπερνά με σαφήνεια όλα τα κείμενα συνοψίζεται στα εξής: μια ισχυρή κρατική και στρατιωτική οργάνωση αποτελεί προϋπόθεση για την πολιτική ισχύ του κράτους και την εδαφική επέκταση των συνόρων του⁴⁴. Η ανάδειξη της ανεξάρτητης κρατικής οντότητας των αρ-

40. Ο. π., *Historia e popullit Shqiptar*, σελ. 23.

41. Στα βαλκανικά εγχειρίδια ιστορίας αναφέρονται οι εξής κρατικές οργανώσεις: στο αλβανικό εγχειρίδιο, το κράτος των Ταουλάντων και των Αρδιάνων, της Ηπείρου, η ένωση των Μολοσσών και το βασίλειο των Δαρδανών. Όλα τα κράτη των Μακεδόνων βασιλέων: του Περίδα, του Φιλίππου και του Αλεξάνδρου. Στο βουλγάρικο εγχειρίδιο: η ετεκτατική πολιτική της δυναστείας του Τήρη και των διαδόχων του και οι εδαφικές αυξομειώσεις του θρααικού κράτους επί διαφόρων κυβερνητών: του Μηδόκου, του Σεύθη και του Κότους.

42. Η μακεδονική φάλαγγα παρουσιάζεται ως η πιο προωθημένη πολεμική τακτική της εποχής εκείνης, ταυτόχρονα αντιδιαστέλλεται από την ελληνική φάλαγγα με γνώμονα τον διπλάσιο αριθμό των σειρών της, 16 προς 8 σειρές.

43. Όπως αναφέρεται, το μακεδονικό κράτος εξαπλωνόταν σε τρεις ηπείρους: από την Αδριατική θάλασσα ως την Αίγυπτο και τις Ινδίες, ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σσ. 129, 151, 152. Έμφαση δίνεται επίσης και στη διατήρηση της συνοχής και συνέχειας των Μακεδόνων. Διαβάζουμε σχετικά: "παρά τους αγώνες διαδοχής που ξέσπασαν ανάμεσα στους Μακεδόνες μετά το θάνατο του Αλεξάνδρου, αυτοί κατάφεραν να διατηρήσουν τη συνέχειά τους και να αποτελέσουν στα τέλη του 3ου π.Χ. αιώνα το ισχυρότερο κράτος στη Βαλκανική χερσόνησο", ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σελ. 174.

44. Διαβάζουμε στο αλβανικό κείμενο: "Το βασίλειο των Μολοσσών συγκρότησε μια ισχυρή πολιτική και στρατιωτική οργάνωση χάρη στην οποία απέκτησε κύρος στα Βαλκάνια και έγινε γνωστό δυνατό κράτος στο κέντρο της Ηπείρου... Η ενίσχυση του κρατικού μηχανισμού

χαίων λαών υποδεικνύει με έμμεσο τρόπο μοντέλα διακυβέρνησης, ικανοποιεί το αίσθημα της εθνικής υπερηφάνειας και νομιμοποιεί σύγχρονες πολιτικές επιλογές.

Τέταρτο πεδίο ιδεολογικής χρήσης της αρχαιότητας προσφέρουν οι *πόλεμοι και οι συγκρούσεις*. Όλα τα εγχειρίδια ιστορίας που λάβαμε υπόψη στην παρούσα έρευνα περιγράφουν αναλυτικά, με πληθώρα ονομάτων, που δύσκολα μπορούν να συγκρατήσουν οι βαλκάνιοι μαθητές, όλες τις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα στο θρακικό, μακεδονικό και ιλλυρικό έδαφος: συγκρούσεις Ιλλυριών και Μακεδόνων, Μακεδόνων και Θρακών, Θρακών και Μακεδόνων, και όλων χωριστά εναντίον των Ρωμαίων και των Ελλήνων. Με απλουστευτικό τρόπο η μακεδονική κυριαρχία στη Θράκη παρουσιάζεται ως αυθαίρετη και οι Μακεδόνες επιθετικοί⁴⁵.

Αντίστοιχα, η αντίσταση των Μακεδόνων κατά της ξένης κυριαρχίας υπερτονίζεται στην περιγραφή των πολέμων που διεξήγε ο βασιλιάς Φίλιππος Ε΄ και ο γιός του Περσέας κατά των Ρωμαίων. Τον ίδιο ρόλο παίζουν και οι αναφορές στις αντιμακεδονικές συμμαχίες των ελληνικών και ιλλυρικών πόλεων που είχαν αντιπαραταχθεί στον αντιστασιακό αγώνα των Μακεδόνων⁴⁶.

Και στο αλβανικό εγχειρίδιο ιστορίας περιγράφονται αναλυτικά οι πόλεμοι των Ιλλυριών εναντίον των Μακεδόνων και των Ρωμαίων. Στη γεγονοτολογική και φλύαρη αφήγηση της μακεδονικής και ρωμαϊκής κατάκτησης της Ιλλυρίας, της Θράκης και της Μακεδονίας προβάλλεται αντίστοιχα η ανυπότακτη φύση και η γενναιότητα των Θρακών, των Μακεδόνων και των Ιλλυριών και υποδεικνύεται η θρακική, η μακεδονική και η ιλλυρική κυριότητα των περιοχών, καθώς και οι “ιστορικοί” εχθροί τους.

Όσον αφορά στα τουρκικά εγχειρίδια ιστορίας⁴⁷, παρατηρούμε ότι τα θέματα που συγκροτούν το περιεχόμενό τους επιβεβαιώνουν τον τουρκοκε-

έδωσε τη δυνατότητα στους Μολοσσούς να διευρύνουν τα εδαφικά τους όρια. Και οι απόγονοι του βασιλιά Χαφύπα, Αλκέτα και Νεοπτόλεμος, συνέχισαν την επεκτατική πολιτική της διεύρυνσης των κρατικών συνόρων. Γι' αυτό στις ιστορικές πηγές η Αλκέτα αναφέρεται ως η μεγαλύτερη βασίλισσα. Η συγκεκριμένη πολιτική συνετέλεσε ώστε οι Μολοσσοί να αναδειχθούν πρώτοι στο Συνασπισμό των Ηπειρωτών και να δημιουργήσουν την Ένωση των Μολοσσών τον 4ο π.Χ. αιώνα”, ό. π., *Historia e Populit Shqiptar* σελ. 17. Σχετικά με το χώρο εξάπλωσής τους αναφέρεται το εξής: “Το κράτος της Ηπείρου εξάπλωνόταν από τον Αώο ως τον Αμβρακικό κόλπο, δυτικά ως το Ιόνιο πέλαγος, ανατολικά ως την Πίνδο. Στην Ήπειρο ζούσαν 14 μεγάλες φυλές κι άλλες μικρότερες. Στις βασικές φυλές περιλαμβάνονταν οι Μολοσσοί, οι Κάονες, οι Θεσπρωτοί”, ό. π., *Historia e Populit Shqiptar*, σελ. 18.

45. Ό. π., *Zapiski po Istorija 7//II*, σσ. 30-31.

46. Ό. π., S. Mladenovski, *Istorija 1*, 1993, σσ. 174-178.

47. Τους πλήρεις τίτλους των τουρκικών εγχειριδίων ιστορίας βλ. εδώ σημείωση 4.

ντρικό προσανατολισμό τους⁴⁸. Η αφήγηση της αρχαίας ιστορίας είναι εξαιρετικά ελλειπτική και επιγραμμιατική. Με την τεχνική της αποσιώπησης των ιστορικών δεδομένων η εικόνα των αρχαίων πολιτισμών αποτυπώνεται τελικά θολή και αποσπασματική. Σ' ένα μικρό κεφάλαιο με τίτλο: "οι πρώτοι πολιτισμοί της Ανατολίας", οι αρχαίοι πολιτισμοί των Χετταίων, των Φρυγών, των Λυδών, των Ιώνων και των Ουράρτου παρουσιάζονται επιγραμμιατικά, με συστηματικές αποσιωπήσεις και ενσωματώνονται ασύνδετα ως μικρά κομμάτια του παζλ της ποικιλόμορφης "τουρκικής αρχαιότητας"⁴⁹. Η αδιαμφισβήτητη ελληνική σφραγίδα του ιωνικού πολιτισμού στα μικρασιατικά παράλια αποσιωπάται εντελώς⁵⁰. Η οικειοποίηση του πολιτισμού αυτού επιτυγχάνεται με την άρνηση της ελληνικής σφραγίδας του⁵¹ και της συμβο-

48. Τα περιεχόμενα του εγχειριδίου του Νιγιαζί Ικσίτ/1990, είναι τα εξής: οι πρώτοι πολιτισμοί της Ανατολίας, οι Τούρκοι της κεντρικής Ασίας και οι μετακινήσεις τους, τα πρώτα τουρκικά κράτη, η εξάπλωση των Τούρκων στην Ευρώπη, η γένεση και η εξάπλωση του Ισλάμ και οι Τούρκοι, ισλαμική κουλτούρα και πολιτισμός, τα πρώτα τουρκοϊσλαμικά κράτη και η κουλτούρα τους, οι επιδρομές των Τούρκων στην Ανατολία, το κράτος των Σελτζούκων και η κουλτούρα τους.

49. Παραθέτουμε ένα δείγμα γραφής από το εγχειρίδιο ιστορίας του 1990 που αναφέρεται στον ιωνικό πολιτισμό: "Ένα τμήμα των Αρχαίων το 12ο π.Χ. αιώνα διέσχισε το Αιγαίο, εγκαταστάθηκε στα παράλια της δυτικής Ανατολίας και ίδρυσε εκεί δώδεκα πόλεις-κράτη. Αργότερα η παραλιακή περιοχή ανάμεσα στη Φώκαια και τη Μίλητο ονομάστηκε Ιωνία και οι κάτοικοί της Ίωνες. Οι Ίωνες επηρεάστηκαν από τους αρχαίους πολιτισμούς της Ανατολίας και πολύ γρήγορα αναπτύχθηκαν σ' αυτή την πλούσια χώρα που βρίσκεται πάνω σε εμπορικούς δρόμους. Μεγάλη πρόοδο σημείωσαν στο εμπόριο, στις καλές τέχνες και στην επιστήμη. Στις ιωνικές πόλεις, κυριότερες των οποίων είναι η Μίλητος, η Έφεσος, η Σμύρνη και η Φώκαια, έκτισαν ναούς, υπαίθρια θέατρα ζωρητικότητας χιλιάδων ανθρώπων και μεγάλα κτίρια. Πολλά από αυτά έχουν σωθεί ως τις μέρες μας. Οι Ίωνες έζησαν σε χωριστές πόλεις-κράτη και δεν μπόρεσαν να ενωθούν. Λάτρευαν διάφορους θεούς. Πίστευαν ότι οι θεοί ελέγχουν τις δυνάμεις της φύσης και τους αντιλαμβάνονταν ως ανθρώπους. Από τους Ίωνες αναδείχτηκαν πολύ γνωστοί ποιητές, επιστήμονες και φιλόσοφοι", ό. π., Εθνική Ιστορία για τα Λύκεια, του Νιγιαζί Ικσίτ, Κωνσταντινούπολη 1990.

50. "Η περιοχή από τα παράλια της Σμύρνης ως τον κόλπο Γκιουλούκ στις ακτές της δυτικής Μικράς Ασίας ονομαζόταν Ιωνία και οι κάτοικοί της Ίωνες. Σε αυτές τις περιοχές που κατέληγαν οι εμπορικοί δρόμοι της Ασίας οι Ίωνες παρουσίασαν έναν αναπτυσσόμενο πολιτισμό. Είχαν σχηματίσει ξεχωριστές πόλεις-κράτη που ενώνονταν αμυντικά και κοινωνικά. Σημαντικές ιωνικές πόλεις ήταν: η Μίλητος, η Έφεσος, η Φώκαια και η Σμύρνη. Οι Ίωνες ήταν ανεξάρτητοι ως τον 7ο π.Χ. αιώνα, όταν κατακτήθηκαν από τους Λυδούς. Αργότερα περιήλθαν στην περσική αυτοκρατορία", ό. π., ΤΑΡΙΗ I, Kemal Kara, σελ. 34.

51. Θετικό βήμα θα μπορούσε να θεωρηθεί στο τουρκικό εγχειρίδιο του 1995, η εισαγωγή του κεφαλαίου "Οι πολιτισμοί του Αιγαίου και της Ελλάδας". Ωστόσο, η θεματική αυτή αναθεώρηση της ύλης από μόνη της δε σημαίνει τίποτε, καθώς δεν τροποποιούνται ταυτόχρονα και οι μονοδιάστατοι τουρκοκεντρικοί προσανατολισμοί της διδασκαλίας του μαθήματος της ιστορίας.

λής του στον πολιτισμό⁵². Με την αποσιώπηση της ελληνικής ταυτότητας του ιωνικού πολιτισμού περιφρουρείται ο μύθος για την υπεροχή, τη μοναδικότητα και τη μακρά διάρκεια του τουρκικού πολιτισμού⁵³.

Συμπεράσματα

Από την ανάλυση του περιεχομένου των βαλκανικών εγχειριδίων αρχαίας ιστορίας που εξετάσαμε οδηγούμαστε στα εξής συμπεράσματα:

Με ορισμένες διαβαθμίσεις ως προς το ύψος και τις αποχρώσεις του λόγου, η εθνοκεντρική προσέγγιση του αρχαίου ιστορικού παρελθόντος αποτελεί μια γενική τάση που αφορά όλα τα βαλκανικά εγχειρίδια ιστορίας⁵⁴. Μια πληρέστερη τεκμηρίωση προϋποθέτει φυσικά τη διερεύνηση των ιδιαίτερων κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών μέσα στις οποίες διαμορφώνεται το περιεχόμενο της νέας εθνικής ιδεολογίας⁵⁵. Το περιεχόμενο αυτό καθορίζεται απόλυτα από τη μετακομμουνιστική πραγματικότητα και τα φαινόμενα που εκδηλώθηκαν μετά την κατάλυση της παλαιάς τάξης πραγμάτων το 1989: οξύτατη πολιτική κρίση, εθνικές αντιπαράθεσεις, οικονομική κάμψη, κοινωνική παρακμή και λαϊκή δυστυχία. Στις συγκεκριμένες κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες το προβληματικό από κάθε άποψη παρόν αναζητά τη θεραπεία και το κύρος του στο μακραίωνα ένδοξο ιστορικό παρελθόν. Μέσα από αυτό το πρίσμα, η ανάδειξη της αρχαιότητας ως πηγής εθνικών τεκμηρίων⁵⁶

52. Παρά το γεγονός ότι στο νέο εγχειρίδιο ιστορίας που κυκλοφόρησε το 1995, του Κεμάλ Καρά, συμπεριλήφθηκαν και οι άλλοι πολιτισμοί της μεσογειακής λεκάνης (των Αχαιών, των Φοινίκων, των Βαβυλωνίων, των Αιγυπτίων κλπ.), οι ελλείψεις και οι αποσιωπήσεις για την ιστορία του ιωνικού πολιτισμού είναι κραυγαλέες.

53. Ίδια τάση διαπιστώθηκε και στα ελληνικά εγχειρίδια ιστορίας βλ. Α. Φραγκουδάκη, Θ. Δραγώνα (επιμ.), "Τι είν' η πατρίδα μας;" Εθνοκεντρισμός στην Εκπαίδευση, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σελ 155.

54. Ο. π., Μ. Hroch, Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση, σελ. 42.

55. Όπως υπογραμμίζει ο αναλυτής των εθνικών κινήματων της Ανατολικής Ευρώπης Μ. Hroch: "μόνο μια προσέγγιση η οποία θα αναζητά τη θεμελιώδη ομοιότητα των λόγων για τους οποίους οι άνθρωποι αποδέχτηκαν μια νέα εθνική ταυτότητα, μπορεί να ρίξει φως σ' αυτό το πρόβλημα. Αυτές οι αιτίες σπάνια έχουν διατυπωθεί σε ένα επίπεδο πέρα από αυτό της "υψηλής πολιτικής", ό. π., Μ. Hroch, Από το εθνικό κίνημα στην εθνική ολοκλήρωση, σελ. 19.

56. Αναλυτικά για τις νέες τάσεις της μετακομμουνιστικής σχολικής ιστοριογραφίας στα Βαλκάνια βλ. τις έρευνες για τα Γιουγκοσλαβικά σχολικά βιβλία: "Πόλεμος, Πατριτισμός και Πατριαρχία" που δημοσίευσαν το 1994 οι κοινωνικές επιστημότισσες από τη Σερβία Dijana Plut, Ružica Rozandić, Vesna Pesić, Dubravka Stojanović, Isidora Jarić, "Ratništvo Patriotizam Patriarhalnost. Analiza udzbenika za osnovne škole", Centar za Antiratnu Akciju Grupa Most, Beograd 1994. Βλ. επίσης το συλλογικό έργο: "Studien zur Internationalen Schulbuchforschung Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts, Oil on fire: Textbooks, Ethnic Stereotypes and

υποδηλώνει την προσπάθεια των υπό μετασχηματισμό βαλκανικών κρατών να θεμελιώσουν θεωρητικά τις εξής ιδεολογικές κατασκευές:

- την άποψη για την παλαιότητα και τη μακρά ιστορική πορεία του έθνους,
- την άποψη ότι τα σύνορα του κράτους είναι ταυτόχρονα και σύνορα του έθνους με βάση δύο κριτήρια: την εθνοπολιτισμική ομοιογένεια του πληθυσμού και την ιστορικότητα του οριοθετημένου από παλιά εδάφους,
- την κοινότητα των εθνοπολιτισμικών χαρακτηριστικών με βάση τα οποία ανασυντάσσεται η σύγχρονη συλλογική μνήμη, προβάλλεται η εθνική ιδιαιτερότητα, δημιουργείται η νέα βάση κοινωνικής συνοχής και εδραιώνεται η σύγχρονη βουλγαρική, μακεδονική και αλβανική εθνική ταυτότητα.

Τα ιδεολογήματα αυτά είναι ο μύθος της κοινής καταγωγής, της πολιτιστικής ομοιογένειας, της κοινής παράδοσης, της αυτόχθονης κουλτούρας, της γλωσσικής ενότητας, της κρατικής οργάνωσης και του αγωνιστικού πνεύματος για την επίτευξη της πολιτικής αυτονομίας και της κρατικής ανεξαρτησίας της εθνικής ομάδας⁵⁷. Τα συγκεκριμένα ιδεολογικά ερείσματα επιστρατεύονται να στηρίξουν σύγχρονους πολιτικούς στόχους για τη συγκρότηση εθνοτικά ομοιογενών κρατών. Γλωσσικά και πολιτισμικά ιστορικά τεκμήρια θεμελιώνουν το αίτημα της εθνικής ανεξαρτησίας. Η ιδέα της εθνικής μοναδικότητας τεκμηριώνει το δικαίωμα της εθνικής αυτοδιάθεσης. Η ιδέα της εθνοπολιτισμικής ομοιογένειας νομιμοποιεί σύγχρονες εδαφικές διεκδικήσεις και πολεμικές συγκρούσεις.

Γίνεται φανερό ότι η αυτόνομη προβολή του ιστορικού παρελθόντος κάθε έθνους περικλείει μια επικίνδυνη προοπτική. Πώς θα κατανοήσει ο βαλκανικός μαθητής ότι ο πολιτισμός είναι καρπός συλλογικής προσπάθειας, όταν η αρχαία ιστορία περιχαράσσεται στο εθνοκεντρικό πλαίσιο και συντηρεί και αναπαράγει το διαχωρισμό και τη διάκριση των πολιτισμών. Η μονοδιάστατη προσέγγιση του αρχαίου ιστορικού παρελθόντος δεν προάγει την κριτική σκέψη. Η προσφερόμενη ιστορική γνώση συγκροτείται τελικά με αυστηρό χρονολογικό κριτήριο και εθνοκεντρικό προσανατολισμό και όχι για να φωτίσει ζητήματα και να διατυπώσει ερωτήματα.

Είναι ανάγκη λοιπόν η γνώση για το αρχαίο ιστορικό παρελθόν να απεγκλωβιστεί από τις στενές πολιτικές και εθνικές σκοπιμότητες και να αξιοποιηθεί δημιουργικά στην κατεύθυνση των πανανθρώπινων αξιών. Στην κατεύθυνση αυτή θα μπορούσε να συμβάλει μια πολυεπίπεδη, πολυπρισματική, εναλλακτική και διαπολιτισμική θεώρηση του κόσμου της αρχαιότητας στο

Violence in South-Eastern Europe (W. Hopken Hrsg.), Verlag Hansch Buchhandlung, Hannover 1996. Πρβλ. και Σ. Βούρη, "Τα σλαβικά Εγχειρίδια Ιστορίας της Βαλκανικής", ό.π.

57. Για τον πολιτισμικό προσδιορισμό του έθνους βλ. Παντελή Λέκκα, "Η εθνικιστική ιδεολογία. Πέντε υποθέσεις εργασίας στην ιστορική κοινωνιολογία", ΕΜΝΕ-Μνήμων, Αθήνα 1992.

πλαίσιο της σχολικής διδασκαλίας⁵⁸. Αυτό προϋποθέτει τον ριζικό εκσυγχρονισμό του περιεχομένου των εγχειριδίων ιστορίας με γνώμονα τις νέες τάσεις και τα θέματα της σύγχρονης ιστοριογραφίας⁵⁹, της ιστορικής ανθρωπογεωγραφίας (περιβάλλον, οικολογία) και της διδακτικής της ιστορίας.

Σύγχρονοι ειδικοί επιστήμονες (Falk Pingel, Hans-Joachim Gehrke, Norbert Zwölfer) προτάσσουν την κοινωνική ιστορία και συγκεκριμένα τα θέματα που αναφέρονται στο ρόλο της οικογένειας, στην κοινωνική θέση της γυναίκας, στην καθημερινή ζωή, στην εργασία, στην ιστορία της εκπαίδευσης, στις κοινωνικές δομές. Από την πολιτική ιστορία προκρίνεται η λειτουργία της πολιτικής ζωής στις αρχαίες κοινωνίες, οι μορφές της κρατικής οργάνωσης, η νομή της εξουσίας, η συμμετοχή των πολιτών στα κοινά⁶⁰.

Η ιστορία της τέχνης και του πολιτισμού είναι ανάγκη να απεγκλωβιστεί από το εθνοκεντρικό πλαίσιο αφήγησης. Η πνευματική και καλλιτεχνική κληρονομιά της αρχαιότητας να αναδειχθεί ως καρπός συλλογικής προσπάθειας και αμοιβαίων πολιτισμικών αλληλεπιδράσεων. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με τη συγκριτική παρουσίαση των επιτευγμάτων της αρχαιότητας και τον παραλληλισμό τους με τις σύγχρονες πολιτιστικές κατακτήσεις στον τομέα της γλώσσας, της λογοτεχνίας, του δικαίου, της τέχνης, της αρχιτεκτονικής, των εννοιών, της επιστήμης και της πολιτικής.

Να προκριθούν τα θέματα που θα προωθήσουν τη γνωριμία των μαθητών με τις κοσμοαντιλήψεις της αρχαίας εποχής για τον άνθρωπο, την ελευθερία, τη δουλειά, τη φύση, την τέχνη της ζωής, την αισθητική και την επίδρασή τους στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία και τη σύγχρονη κουλτούρα.

Οι παραπάνω προτάσεις προϋποθέτουν φυσικά την αλλαγή του αξιακού ιστού που υποβαστάζει το μάθημα της ιστορίας και τον εκσυγχρονισμό των θεμάτων και των μεθόδων διδασκαλίας. Η διδασκαλία των αρχαίων πολιτισμών εν τέλει να καταστήσει ικανό το μαθητή να αντιληφθεί γιατί μελετάμε σήμερα τις πνευματικές κατακτήσεις της αρχαιότητας, με άλλα λόγια, γιατί η αρχαιότητα αποτελεί τη βάση πάνω στην οποία αναπτύσσεται η σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία⁶¹.

58. Για μια διαπολιτισμική διδασκαλία των αρχαίων πολιτισμών βλ. Falk Pingel, "Die Antike in europäischen Schullbüchern - eine alte Geschichte?", *Geschichte Politik und ihre Didaktik*, Zeitschrift historisch-politische Bildung, 21 Jahrgang 1993, Heft 3/4, σσ. 228-233.

59. Για τις νέες ιστοριογραφικές τάσεις με τις οποίες θα πρέπει να ευθυγραμμιστεί η διδασκαλία της αρχαίας ιστορίας βλ. Hans-Joachim Gehrke, *Aktuelle Tendenzen im Fach alte Geschichte*, *Geschichte Politik und ihre Didaktik*, Zeitschrift historisch-politische Bildung, 22. Jahrgang 1994, Heft 1/2, 216-221.

60. Τις προτάσεις για μια ουσιαστικότερη και δημιουργική διδασκαλία της αρχαίας ιστορίας βλ. Norbert Zwölfer, *Alte Geschichte in der Sekundarstufe II*, *Geschichte Politik und ihre Didaktik*, Zeitschrift historisch-politische Bildung, 22. Jahrgang 1994, Heft 1/2, 31-33.

61. Ο.π., Norbert Zwölfer, *Alte Geschichte*, σ. 33.